

hű tükörképe, a tankönyvek világa segít a kor legteljesebb megértésében. S talán egyszer ez a kelet-európai térség is eljut oda, ahová németek és franciák már az 1950-es években eljutottak: előbb tankönyveikből, tanításukból, majd az oktatás révén népeik lelkéből irtották ki az egymás iránti gyűlölködést, sérelmeket, előítéleteket. Mindez tankönyvegyeztetéssel, történészek és történelemdidaktikusok kétoldalú tárgyalásával kezdődött!

Kinek ajánlhatjuk a felsorolt könyveket? Pedagógiai kutatóknak, történelemtanároknak, történelem és más társadalomtudományos szakos egyetemi, főiskolai hallgatóknak, a tanítás és a történelem iránt érdeklődő szélesebb közvéleménynek. Talán ismertetésünk végén világossá vált a parafrázisszerű cím, mely három szerző öt hasznos és jó könyvére kívánta ráirányítani a figyelmet. Rendhagyó módon: tanulságos olvasást kívánunk!

KATONA ANDRÁS

Tanárkiválasztás

Szemponatok a pályázatok feldolgozásához

Sajnálom, ha bárki elriadna a kissé rosszcsengésű főcímtől, de nemigen tudtam más szóval tömören megfogalmazni írásom lényegét. Azokról a tapasztalataimról szeretnék beszámolni, amelyeket egy újonnan induló általános iskola leendő tanítóinak, tanárainak felvétele során szereztem.

Az iskola szervezésére létrejött egyesület pályázatot hirdetett. Minden egyes álláshelyre többszörös volt a jelentkezők száma, ezért vált szükségessé a válogatás. Erre a feladatra egy – magunk között – "meghallgatónak" nevezett öttagú bizottság vállalkozott: három nagy tekintélyű tanár, egy száznál több embert irányító műszaki szakember (a humán belterjesség ellenszerként) és pszichológusként én. A kiválasztás a benyújtott pályázatok és a jelentkezőkkel való személyes ismerkedés alapján történt.

Meghallgató bizottságunk egységesen olyan harmonikus, ambíciózus tanító és tanár egyéniségeket keresett, akik együtt majd jó közösséget alkotnak és akik külön-külön szakmájuk mesterei, s diákjaik méltó példaképei, nevelői lehetnek. A legfőbb elvárások a személyiséggel kapcsolatosan voltak, hisz az a nevelés fő eszköze, és semmilyen brilliáns szaktárgyi ismeret nem pótolja az itt jelentkező hiányosságokat. Arkhimédész törvényének parafrázisaként azt mondhatnók: Minden diákok közé került pedagógus annyit ér, amennyi az általa kiváltott emberi fejlődés összege.

Első lépésként áttanulmányoztuk a pályázatok, észrevételeinkről rövid feljegyzéseket készítettünk, majd a felkészülés után beszélgetésre hívtunk minden pályázót. A személyes ismerkedést követően alakítottuk ki állásfoglalásunkat.

A szabályosan elkészített pályázatok a szakmai múlt, illetve a pedagógiai elképzelések, tervek felvázolását, kézzel írt önéletrajzot és az oklevelek másolatait tartalmazták.

Magam kritikai műelemzésekhez hasonló részletességgel dolgoztam fel valamennyi pályamunkát. Alaposságomnak két tudatos oka volt, (tudattalan bizonyára több is, például mondjuk: saját bizonytalanságom): egyrészt nem akartam csupán az olvasás során szerzett első benyomásaimra hagyatkozni, másrészt a személyes beszélgetéshez gyűjtöttem használható anyagot.

A pályázati dolgozatok elemzésében szerencsélre semmiféle külső tényező nem befolyásolt. Minden pályázó teljesen ismeretlen volt számomra és senki sem sugott jótanácsokat, "bizalmas információkat" a fülembé. Kizárólag a leírtakat vettem figyelembe, amelyeket az alábbi módon tagoltam:

1. Azonosító adatok (név, lakcím)
2. Életkor
3. Végzettség/ek ideje, szakja, a megpályázott állás
4. Jelenlegi munkahely
5. Pedagógiai gyakorlat
6. Pedagógiai elvek
7. Család
8. Élettörténet
9. Személyes önjellemzők
10. Egyéb információk

Az életkor, a korosztály több szempontból is viszonyítási alapként szolgált. A végzettséget, végzettségeket sem csupán munkajogi, alkalmazási kritériumok szerint vizsgáltuk, hisz azok a személy irányultságáról, ambícióiról is árulkodnak. Ugyancsak érdekes a szakképzettségnek és a pedagógiai gyakorlat milyenségének egybevetése az elnyerni kívánt munkakörrel. (Például egy 10-12 éve – saját értékelése szerint – sikeresen tanító asszony kizárólag napközis állásra pályázik, vagy a matematika-fizika szakos tanár bármilyen más szak tanítására is ajánlkozik.)

A szakmai életútból a pedagógiai gyakorlatot, azt, hogy mennyi időt (összesen és mettől-meddig), milyen státusban, szakon tanított, a váltások, változások esetleg kihagyások szerint lebontva elemeztem.

Ezek az adatok a jelölt gyakorlottságára, netán hiányosságaira vonatkozóan szolgáltatottak támpontokat, ám a munkakör-, munkahely változtatások üteme, gyakorisága, iránya a személyiségre is utaltak valamit.

Az általában másfél-két oldalon megfogalmazott pedagógiai elképzelésekből a szemléleti meghatározottságra, a nevelői beállítódásra, értékrendre utaló jegyeket emeltem ki, feltéve, ha ilyenek egyáltalán voltak benne, hisz gyakorta csak azt állapíthattam meg, hogy az iskolában a mellébészélés, a tartalmatlan, üres szöveg nemcsak a készületlenül vizsgázó diák jellemzője. Volt aki a kérdés súlyát túlértékelve 8-10 gépelt oldalon fejtette ki napközis nevelői téziseit, illetve olyan is, aki teljes egészében a felvételi bizottság általa feltételezett elvárásaihoz igazította nézeteit.

Az önéletrajz olvasásakor először a származási és a jelenlegi családra, illetve az egyes családtagokra vonatkozó adatokat különítettem el. Ebben az elemzésben helyenként az nyújtotta a legtöbb információt, hogy írója mit hagyott ki. Ennek észrevezéséhez kellett a pontos leltár.

Származási család: anya, apa, testvér(ek).

Jelenlegi (nukleáris) család: férj vagy feleség, gyerek(ek).

Előfordult például, hogy egy idős tanítónő részletesen írtapjáról és fiútestvéreiről, ellenben anyjáról és jelenlegi családjáról említést sem tett. Egy fiatal tanárnő pedig csak a férjéről írt, származási családjáról még utalás szintjén sem. (A személyes meghallgatáson derült ki, hogy ennek háttere, egy aktuális, még fel nem dolgozott konfliktus.)

Természetesen a leírtakból is sok mindenre lehetett következtetni, rosszabb esetben gyanakodni. Külön figyelmet érdemel valamelyik szülő korai elvesztése (halál vagy válás miatt), hisz roppant befolyással bír ez a személyiségfejlődésre. A szimmetrikus kapcsolatokra vonatkozóan hasznos jelzéssel szolgálhat a testvérhez való viszonyulás minősége.

A pedagógiai munka hatékonysága, minősége szempontjából meghatározóak a tanár jelenlegi családi körülményei. Ez az összefüggés amennyire egyértelmű, legalább annyira bonyolult és sokrétű. Magam is menetközben tapasztaltam meg például azt, hogy a házastársi viszonyulásnak esetenként döntő szerepe lehet. Könnyű volt meglátni annak gyakorlati jelentőségét (különösen a nők esetében), hogy a pályázót mennyire támogatja a házastársa, hisz ennek függvényében szentelhet energiát iskolai munkájára, – ezért ez a sztenderd kérdések közé tartozott. Egy minden tekintetben kifogástalannak látszó tanárnőt is megkérdeztem erről. Előzőleg már hosszasan faggattam, mert a mutatott kép számomra gyanúsán szép volt (szakmai ártalmom), ám kételkedésemet addig semmi sem igazoltak. Akkor azonban egyszeriben zavarba jött, megrémült, mint akit tetten értek és szerepéből kiesve sírni kezdett.

Az önéletrajzok zöméből kibontható élettörténet általában kevés egyéni jellemzőt tartalmazott, jórészt csak az emelkedő szintű iskolai tanulmányok idejét és helyét jelölte. Családosoknál ezt egészítette ki a házasséskötés- és a gyermek(ek) születési ideje. Így aztán csak a szokásostól eltérő adatoknak volt informatív értéke.

Mindig külön kiemeltem azokat a mondatokat, mondatrészeket, amelyek mintegy ráadásként (hisz hiányuk esetén sem csorbulna a történeti, ténybeli hitelesség), és valamiféle személyes jellemzőként megjelentek. Ritkán akadtam ilyenekre, mert a józan óvatosság, tartózkodás miatt – különösképpen az egyoldalú – bemutatáskor általában mindenki igyekszik a száraz adatokra szorítkozni. De ha valaki mégis túllép a konvenciókon, akkor a megismerés, ismerkedés sokkal könnyebb. E hagyományosan tárgyyszerű műfaj szövegében fokozott hangsúlyt kap a szubjektív elem. Annak a mondatnak, amelyik az egyik önéletrajzban fordult elő az élettörténet eseményeinek felsorolása után, : "Nem vagyok a szavak embere", határozottan van jelzésértéke, jelentősége. (De hogy mi az: elégedetlenség, mentegetőzés, kisebbség, a folytatás alóli önfelmentés vagy valami más? – az egész szövegből, illetve a személyes beszélgetésből derülhet ki.

Kiegészítőleg, a fenti kategóriákba nem sorolható információkat is megjelöltem.

A pályázatok feldolgozása végén néhány soros összegző véleményt jegyeztem le mindegyikről, amelynek kialakításában a részletezett szempontokon túl szerepet játszott az íráskép (nem grafológiai, mert ahhoz sajnos nem értek), a helyesírás, az általános külalak, a fogalmazás-, a szóhasználat választékossága, színvonala. Íme az egyik fiatal tanító két és fél oldalas pályázati anyagának általam készített summázata.

“A betűvetés módja és az írás tartalma egy éretlen, sérülékeny, támaszra szoruló személyre vall. Valószínűleg jószándékú, jólelkű, de kevés talentummal megáldott fiatalember, aki keresi helyét a világban. Eredménytelenségét okok meghatározásával próbálja behatárolni, a számára alkalmas útra azonban – egyelőre – képtelen rátalálni. Saját nézeteivel, vélekedéseivel – akár egyetlen mondaton belül is – ellentmondásba keveredik.”

Vagy még egy: “A rendkívül magas színvonalú, de nagyon zaklatott írásmód és az összekuszálódott élettörténet egy értelmes, ám félresiklott tehetséget, egy sorsával elégedetlen embert sejtet. Egész életét átható vágyaiból semmit sem tudott megvalósítani úgy, ahogy valószínűleg szeretne volna. Emiatt mentegetőzik, magyarázkodik, illetve másokat okol. Ilyen háttérrel, jellemzőkkel nehezen képzelhető el, hogy egy kiegyensúlyozott, derűs ember volna.”

Akad persze sokkal pozitívabb példa is, egy-egy szép külalakú, jól felépített, választékosan fogalmazott, rendezett családi körülményekről szóló írás után kevésbé merültek fel az emberben kételyek és kérdések.

A kérdések megfogalmazása volt ugyanis a feldolgozás utolsó szakasza és egyben a személyes ismerkedés első lépése. A meghallgató bizottság tagjai közül ki-ki feltette azt a kérdést, ami az adott pályázóval kapcsolatban érdekelte.

Jómagam a személyes benyomások megszerzésén túl arra törekedtem, hogy az önéletrajz hiányosságaihoz pótlást-, a többjelentésű jegyek értelmezéséhez pedig támpontot kapjak. Akadt, akinél sodró lendületű, kategorikusan fogalmazott dolgozata elolvasása után arra voltam kíváncsi, hogy beszélgetni is tud-e vagy csak kinyilatkoztatni. (Sajnos, kizárólag csak az utóbbiban volt gyakorlata.) Másnál azt kutattam, hogy az írásából sugárzó belső feszültség, nyugtalanság viselkedési szinten döntően miben nyilvánul meg. (Egyáltalán nem mindegy ugyanis, hogy aktív ténykedésben, szakmai ambíciókban vagy épp állandó elégedetlenségben, ingerlékenységben.)

A személyes meghallgatáson nyert információkat is rendszereztem. Az ismerkedés kezdetén a pályázóról szerzett első benyomásomat gondolatban mindjárt megfogalmaztam, eszembe véstem. (Ilyenformán: határozott, erős egyéniségnek látszik, noha most nagyon izgul; vagy törékeny, szolid asszony.) Máskülönbön könnyen megesett volna, hogy a végén az összbemutatóhoz igazítom az elsőt. Így elveszett volna annak a lehetősége, hogy az első benyomásaimat és a beszélgetés során kirajzolódott összeképet egymáshoz hasonlítsam, pedig ha ezek között jelentős különbség mutatkozott, akkor a döntésnél, értékelésnél nagyobb körültekintésre volt szükség. A 15-25 perces társalgás után jegyeztem le a pályázóra vonatkozó észrevételeimet, (feltárt tulajdonságok, személyiségjegyek). Elbeszélései, válaszai alapján feleletet adtam előzetes kérdéseimre. Végül mindezek értékelése, egybevetése után pár szóval összegeztem vélekedésemet. A bizottság többi tagja szintén kifejtette véleményét, majd mindegyikünk állásfoglalása után, konszenzus esetén javasoltuk az adott pályázó alkalmazását, felvételét.

Eddigi tapasztalataink alapján a pályázati anyagok fentiek szerinti elemzése és a pályázók célirányos meghallgatása elegendő információt nyújtott ahhoz, hogy viszonylag megbízhatóan választhassunk a jelöltek közül. Az azóta eltelt idő alatt a gyakorlatban megismert kiválasztottak között egyetlen olyan sincs, aki egyértelműen kóros személyiségjegyet vagy antiszociális, aszociális viselkedést mutatna, de szakmailag súlyos hiányossággal küszködő, az átlagosnál alacsonyabb képességekkel rendelkező sincsen közöttük.

A válogatás ilyenén módszerének viszont kétségtelen hátránya, hogy nagyfokú figyelem szükséges hozzá és meglehetősen időigényes. Néhány hónap leforgása alatt közel száz pályázatot dolgoztam fel, de ez ebben szerzett gyakorlottság sem gyorsította érdemben a munkát, illetve a sietségnek valószínűleg az alaposság látta volna kárát.

Persze bizonyára vannak olyan helyzetek, amikor felületesebb vizsgálódás is elégségesnek látszik, és felmerülhetnek más jellegű követelmények is a pályázókkal szemben, de úgy hiszem, némi módosítással, alakítással hasznosítható az ismertetett módszer a tanárkiválasztáshoz, és talán sikerült néhány szempontot adni a pályázatok feldolgozásához.

BÁLINT BÁNK

“Sosem fogom elveszíteni az iskola iránti szeretetemet”

A címadó mondatot a kecskeméti *Bányai Júlia Gimnázium* nyolcosztályos gimnáziumának I. a. osztályos tanulója fogalmazta meg, amikor az osztályfőnök az első félév elteltével a tanulók